

A hazatérő¹

Berend Iván képzőművésről Szervátiusz-díja laudálásaként

2015 áprilisában leányfalui megnyitómát az ottani Aba-Novák Galériában egy örömkialtással kezdhettem: Hurrá! Hurrá, hogy végre, nagybetűvel is mondom-írom: VÉGRE Berend Iván kiállít Magyarországon, hogy végre önálló kiállítása van közöttünk. Ez azért volt óriási hír és esemény, mert Berend Ivánnak addig még nem volt önálló kiállítása Magyarországon, miközben, abban az évben töltötte be 75. életévét! S hogy az volt az első önálló kiállítása Magyarországon, az nem azért volt, mert pár éve kezdett el festeni-rajzolni. Nem! Ugyanis grafikusművészként 1970-ben szerzett oklevelet a Magyar Képzőművészeti Főiskola grafika szakán, tehát éppen 47 éve, melyet még két úgynevezett művészképzős év követett. S hogy nem tudhattunk róla, az azért van – s ez bizony jellemzően magyar sors –, mert közben 43 évvel ezelőtt nem jött haza Magyarországra első Nyugat-Európai útjáról, azaz 1974-ben. S bár végső soron folyamatosan ápolta kapcsolatait szülőhazájával, évek óta dunabogdányi polgárnak is számít, mégis csak két éve volt tehát az első önálló tárlata, amelyet az óta már újabb kettő is követett, mind a kettő stílusos helyszínen: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban *Templom és iskola* címmel, majd a Párbeszéd Házában *Sodrásban* címmel, Sajgó Szabolcs köszöntőjével.

Persze ez az 1940-ben indult élet nem nélkülözte a megrázkódtatásokat. A művész a délvidéki Zomborban született, és édesapját az ekkoriban dúló szerbek általi népirtás közepette vesztette el. Édesanyjával menekülniük kellett, s először Pécsre kerültek, majd onnan Budapestre. A közben már folyamatosan rajzoló kisfiú végül a budapesti Vörösmarty Gimnáziumba járt, ott érettségizett, s a rajz mellett a sport vált szenvedélyévé, s azon belül is az evezés. Így került el többször is Szentendrére, ahol a város atmoszférája, architektúrája s nem utolsósorban képzőművészete mágikus hatással volt rá. Megismerkedett Vajda Lajos, Bálint Endre, Barcsay Jenő munkásságával, akiknek életművei – ahogy egy helyütt megnyilatkozott – útjelzővé váltak számára. Megküzdött a Képzőművészeti

FELEDY BALÁZS (1947) művészeti író. Legutóbbi könyve a szerkesztésében megjelent *Gerzson Pál* kiállítási album (Budapest, 2017, Magyar Művészeti Akadémia).

1 Elhangzott a Szervátiusz Jenő-díj átadásán 2017. november 22-én. Szerkesztett változat.

Főiskolai felvételért (az akkoriban ismert „egyéb” származása volt a legfőbb akadály), de makacs következetessége meghozta eredményét. Azok közé a művészek közé tartozik, aki hálás alma materének. „A valóban kiváló intézményben mindent megtanulhattunk, amire szükségünk volt” – írta. Mindezt garantálta, hogy olyan jeles mesterektől tanulhatott, mint Konecsni György, Zelenák Crescencia vagy Barcsay Jenő (legalább zárójelben jegyezzük meg, hogy azon kevés volt tanítványok közé tartozik, aki a Képzőművészeti Főiskolán negyven éven át (!) tanító, most 95 éves s 2016-ban Kossuth-díjjal kitüntetett Zelenák Crescenciával rendszeres kapcsolatot tart, többször meglátogatva az idős művésznőt). Ez az iskolázottság egész pályafutását meghatározta, s 1982-ben már Németországból küldött is haza munkát (a legendás *Tisztelet a Szülőföldnek* kiállításra), noha nem sokkal előtte még büntetőeljárást folytattak ellene „hazatérés megtagadásáért”, és két és fél évre ítélték... Évtizedekig Münchenben, majd München közelében élt és dolgozott. Foglalkozott festéssel, grafikával, reklámgrafikával, fotógrafikával, animációval.

Berend Iván tehát – immár – élete nagyobb részét nem is hazai közegben töltötte, mégis művészete nagyon a miénk, a miénk is. Munkái első pillantásra megragadják a nézőt, azonnal feltűnik azok művessége, sajátos historikus szemlélete. Úgy fogalmazhatunk, hogy abszolút sajátos – és esetében ez nem ellentmondás! –, lírai oldottságú konstruktivizmus jellemzi munkáit, s ezt igazi/valódi XX. századi művészeti stílusnak nevezhetjük, miközben azonban Berend Iván – meglátásom szerint – egy nagy tradicionalista. Egész művészi magatartását, nézetrendszerét is a hagyományra építi, de közben mégis igazi, valódi XX–XXI. századi művész. Tradicionális már témaválasztásában is. Nála sehol sincs utalás a nyomasztó kortársi életformára, városi látványra, urbánus életszemléletre, feszített emberi viszonyainkra, nincs sehol erőszak, brutalitás. Berend Iván úgy járta körül Nyugat-Európát, hogy mindenütt a historikus, szakrális értékeket kereste, találta meg. Ezek szépségét, élményét szívta magába, s ezek jelentettek inspirációt, muníciót, ezek adtak intenciót számára. Járt Londonban, Brüsszelben Brugge-ben, Gentben. Folyamatosan nagy hatással voltak rá a műemlékek és a késő gótika, a reneszánsz, a németalföldi festészet. Ezek az eredeti művek, terek, architektúrák, atmoszférák katartikus módon hatottak rá, nemcsak stílusukkal, de anyagválasztásukban, perfekt technikájukkal, intim sugárzásukkal. Mindebből kiemelkednek először a német hatások, a Nürnbergben, Bambergben, Regensburgban, Würzburgban, a müncheni Alte Pinakothekában látottak, Dürer művészete, a tán az általunk kevésbé ismert Tilman Rimenschneider (1460–1531) szobrász munkássága, majd ehhez kapcsolódóan mediterrán élményei, melyek Firenzében, Velencében érték... Ami nekünk úti élmény, az neki életforma, majd – tán fogalmazhatok így – művészeti forma lett. Munkáin érzékeljük a gótikus, késő gótikus reneszánsz hatásokat, az átélt és átfogalmazott németalföldi, itáliai benyomásokat, melyekben mindig fontosak számára a magyar értékek. Pl. a bambergi lovas kompozíció (Szent István!) megjelenése is erre utal. Mindezzel együtt művészi formavilágára nagy hatással voltak a – már jelzett – korán szerzett szent-

endrei élményei, a kisváros szépségei, a XX. századi Szentendre avantgárdnak is nevezhető művészetének szuggesztivitása. Azonban – s ez szintén alapvető determináns – találkozik a Bern közelében megvalósult Paul Klee múzeummal, gyűjteménnyel, s e zseniális XX. századi festő ugyancsak nagy és döntő hatással van rá, képei álomszerűsége, szubtilitása személyessé alakítva átvedd Berend Iván művészetébe.

S kialakul, létrejön, megszületik tehát, szívós, kitartó, mindig türelmes munkával az az egyedi stílus, amely jellemzi művészetét, s amelyből a díj átadásakor is négy művet élvezhattunk. Művészetét alapvetően elsőként azzal jellemezhetjük, hogy felfogása mindig látványközpontú, felsejlik a város, a táj, a város-fragmentum, egy torony, egy templom, néha macska, de ezekből a látványélményekből mindig ki is emelkedik a művei által teremtett valamiféle spirituális, álomszerű világba. Ezzel együtt sosem egy pillanatot ragad meg, mindig idősíkok helyezkednek el munkáin, egymás alatt-felett. Hihetetlenül igényes a technikai kivitelezésben. Jellemzően egy-egy művén is többféle technikát szervesít, grafikából festményt készít, műhelye titkokkal teli, ezért kapnak a technika meghatározásakor jellemzően „vegyes technika” megjelölést. Végül egészen egyéni és rendkívüli színkultúra jellemzi. Az idősíkok, színfelületek transzparenciája sajátos emelkedettséget áraszt. Egész munkását áthatja az értékek tisztelete, áthatja az erős azonosulás ezekkel az értékekkel, a szakrális emelkedettségtől a hétköznapi történések lírájáig, s mindebből egy érzékeny, finom poézis sugárzik, amely azonban mindig elkerül bármiféle érzélgősséget. A vízeség, a nedvesség élménye erősen érzékelhető (lásd: korai evezős szenvedély!), s tán ezzel is hozható összefüggésbe, hogy első hazai kiállítása címe *Palackposta* volt, az utolsó *Sodrásban...*

Berend Iván távol tartja magát a kor jelenségeitől, ő nem szembesülni akar dolgokkal, eszmékkel (bár ezekről is határozott véleménye van), hanem azonosulni akar azzal, ami közel áll hozzá, feloldódni akar személyes szépségeszményében. Még egyszer utalnom kell arra, hogy kivételesen finom ízlése bonyolult és összetett technikával párosul. Korábban készített metszeteket, melyeken tovább dolgozik, pl. kiindulás lehet egy korábbi linónyomat, dolgozik pasztellel, tussal, temperával, olajpasztellel, olajjal, akrillal, akvarellel, fára, papírra... Maga a művész minderről így beszélt: „A táblaképfestés alapszabályait betartom, a korunkra jellemző mindent szabad és lehet divatkurzust mellőzöm. Egyes grafikai munkáknál néha engedményt kell tenni, de számítógép vagy hasonló furfangos módszer nem vagy csak mint »külső munkatárs« jöhet számításba.” Sajátos varázsló tehát, már-már alkimista, aki grafikusként, rajzolóként, festőként egyesíti erőit, tehetségét a végső mű megszületéséhez. A kupolák, templomok, hajók, vizek, tornyok mellett néha művek készítésére inspirálja a művészt a szépirodalom, pl. Szerb Antal legendás *Utas és holdvilága*. Hadd válasszak e műből egy olyan jellemző mondatot, amely Berend Iván egész alkotására, életútjára jellemző: „Utunk irányát magunkban hordjuk, és magunkban égnek az örök sorsjelző csillagok.”

Berend Iván Szabó Ervin könyvtárbeli kiállításának kitűnő címet talált: *Templom és iskola*. Természetesen azonnal eszünkbe jut Reményik Sándor kultikus verse, aki Trianon sokkja után pár évvel, 1925-ben írta meg ezt a meg- és felrázó versét. Csak egy kis villanásszerű idézet, egy szakasz erejéig, némi aktualitást is érezve:

„Ti megbecsültök minden rendet,
Melyen a béke alapul.
De ne halljátok soha többé
Isten igéjét magyarul?!
S gyermeketek az iskolában
Ne hallja szülője szavát?!
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!”

Berend Iván e felemelő vershez készített egy szintén összetett technikájú képet. Alig van rajta indulat, de feszültség, átéltség, mélység annál több. A művész számára mindig fontosak voltak a nemzet, a magyarság kérdései, de ő – alkathoz híven – sosem agitálni kívánt nézetei igazáról, hanem nagyon is érzéketesen olyan művekkel szembesít minket, melyek szépsége, értéke meggyőzőbb bármilyen más megvalósulásnál. Így őrzi – jelképes értelemben is – a templomot s az iskolát. Szervátiusz Tibor 1977-ben menekült Magyarországra Romániából/ Erdélyből a zaklatások elől, édesapja Szervátiusz Jenő követte a fiát. Berend Iván 1974-ben menekült a szabad világba. Sorsuk, feszültségekkel teli művészetük meneküléseik által vált összetettebbé. Most egy hazában Berend Iván Szervátiusz Jenő-díja méltó helyre került.

